

دیدگاه اعضای انجمن کتابداری و اطلاع‌رسانی ایران

نسبت به اصول اخلاق حرفه‌ای کتابداری

دکتر علیرضا اسفندیاری مقدم*، سکینه حسنلو

گروه کتابداری و اطلاع‌رسانی، دانشگاه آزاد اسلامی واحد همدان

چکیده

زمینه: کتابداران، کارشناسان گردآوری و اشاعه اطلاعات هستند که داشتن مهارت‌های تخصصی و علمی در این خصوص برای آنان کافی نیست، بلکه مقدم بر آن برخورداری از خصوصیت والای انسانی و کردار اخلاقی است که شایسته حفظ و توسعه می‌باشد. از طریق این کردارها می‌توانیم تشخیص دهیم که کتابداران و متخصصان اطلاع‌رسانی، کارگزاران اخلاقی هستند و در مقابل خودشان و به طور کلی جامعه، احساس مسؤولیت می‌کنند. از این‌رو، این پژوهش می‌کوشد دیدگاه کتابداران عضو انجمن کتابداری و اطلاع‌رسانی کشور را نسبت به اصول اخلاق حرفه‌ای کتابداران و اطلاع‌رسانان مورد بررسی قرار دهد.

روش کار: پژوهش حاضر از نوع کاربردی است که با روش پیمایشی توصیفی انجام گرفته است. جامعه آماری این پژوهش را کتابداران عضو انجمن کتابداری و اطلاع‌رسانی ایران و ۱۰ شاخه استانی انجمن خراسان، اصفهان، خوزستان، فارس، قم، لرستان، کرمانشاه، مازنداران، همدان و یزد تشکیل داده‌اند. تعداد جامعه آماری با توجه به آمار اخذ شده از انجمن کتابداری و اطلاع‌رسانی ایران ۱۸۷۳ نفر بوده است. برای گردآوری داده‌ها از پرسشنامه محقق ساخته، استفاده شده است. مبنای این پرسشنامه را برخی مؤلفه‌ها و شاخص‌های اخلاق حرفه‌ای موجود در متون مرتبط و منشورهای اخلاق حرفه‌ای کتابداران تشکیل داده‌اند.

یافته‌ها: براساس یافته‌های پژوهش جهت تنظیم اصول اخلاق حرفه‌ای کتابداران ایران به ترتیب، مؤلفه‌های مسؤولیت در برابر خود، مسؤولیت در برابر همکاران، مسؤولیت در برابر حرفه، مسؤولیت در برابر استفاده‌کنندگان، مسؤولیت در برابر سازمان، مسؤولیت در برابر جامعه، و مسؤولیت در برابر متخصصان سایر حرفه‌ها پیشنهاد شدند.

نتیجه‌گیری: در پایان، قوانین اخلاقی نهایی مورد نظر کتابداران عضو انجمن‌های کتابداری و اطلاع‌رسانی ایران در هفت مؤلفه که شامل ۳۲ اصل می‌باشد ارائه گردیده است.

کلیدواژه: اصول اخلاق حرفه‌ای، قوانین اخلاقی، کتابداران

سر آغاز

می‌شود (۲). هر چند به نظر می‌رسد مفهوم اخلاق حرفه‌ای^۱ محدود به حرفه‌مندی چون پزشکان، وکلا حسابداران و مانند آنان باشد، اما به لحاظ تاریخی، همه حرفه‌هایی که از پایداری و اقبال برخوردار بوده‌اند دارای مجموعه‌ای از اصول کاری و اخلاق حرفه‌ای می‌باشند. حرفه‌مندان کتابداری نیز درست مثل پزشکان، وکلا، و متخصصان دیگر حرفه‌ها با تکیه بر اصول

هر حرفه‌ای دارای مجموعه پیچیده‌ای از دانش، معیارها و اخلاقیات مربوط به رسالت حرفه بوده و به اعتماد عمومی نیاز دارد (۱). در این خصوص، مجموعه معیارهای اخلاقی و رفتاری حرفه به وسیله جامعه حرفه‌ای توسعه می‌یابد و اهمیت آن درک

اخلاقی^۲ به انجام وظایف و رسالتشان پرداخته‌اند. منابع کهن ایران حاکی از وجود کتابداران اهل ذوق است. از محتوای متون می‌توان استنباط کرد که انتخاب کتابدار برای کتابخانه‌های کهن ایران براساس دانش و خصوصیت والای انسانی و اخلاقی آنان بوده است.

وجود کتابدارانی مانند ابن مسکویه، یحیی بن علی معروف به خطیب تبریزی، خواجه نصیرالدین طوسی و مانند ایشان نشان می‌دهد کتابداری دارای قدر و ارزش بسیار بوده است و جز صاحبان دانش و فضل بر مسند آن نمی‌نشسته‌اند. این حرفه به دلیل ماهیت خود که با فرهنگ و حیات معنوی جامعه سرو کار دارد از ویژگیهای اخلاقی غنی تر و پرمحتواتری برخوردار است؛ چون کتابدار با سطح گسترده‌ای از جامعه سروکار دارد که ماهیتاً افرادی نجیب و اصیل و معتقد به ارزشهای معنوی‌اند. بنابراین برای این حرفه رفتارهای اجتماعی و اخلاقی مدون و جامعتری لازم است (۳).

امروزه در اکثر کشورها در زمینه کتابداری و اطلاع‌رسانی^۳ علاقه پیوسته و فزاینده‌ای به اخلاقیات وجود دارد. مقاله‌ها و مباحث کثیری در دهه‌های اخیر به مسایل اخلاقی عنایت ورزیده، همایشهایی چند بر این مسأله متمرکز بوده‌اند. با توجه به جایگاه ارزشمند اخلاق حرفه‌ای در حوزه کتابداری و اطلاع‌رسانی و قدمت کتاب و کتابخانه در کشوری مثل ایران هنوز قوانین اخلاقی مدونی وجود ندارد. جای خوشوقتی است که در حال حاضر، جامعه کتابداری ایران نیز به اهمیت اخلاق حرفه‌ای پی برده و در طول چند سال اخیر کارگاهها و متونی را برای آشنایی بیشتر حرفه‌مندان در این زمینه ارائه داده است. انتشار کتاب «اخلاق حرفه‌ای کتابداران و اطلاع‌رسانان» (۴) سرآغاز تحول و توجه جدید به این موضوع را فراهم ساخته است.

کتابداران، کارشناسان گردآوری و اشاعه اطلاعات^۴ هستند که داشتن مهارتهای تخصصی و علمی در این خصوص برای آنها کافی نیست، بلکه مقدم بر آن باید از خصوصیت والای انسانی و کردار اخلاقی برخوردار باشند که شایسته حفظ و توسعه است. از طریق این کردارها می‌توانیم تشخیص دهیم که کتابداران و متخصصان اطلاع‌رسانی، کارگزاران اخلاقی هستند و

در مقابل خودشان و به طور کلی جامعه احساس مسؤولیت می‌کنند. کتابداران و اطلاع‌رسانان در زمینه انجام وظایف حرفه‌ای خود در جامعه مسؤولیتهای اخلاقی خاصی دارند تا آزادی افراد بر اثر فشارهای محیط خدشه‌دار نشود و امکان همزیستی همگان با تبادل درست اطلاعات فراهم آید (۵). در حرفه کتابداری و اطلاع‌رسانی، احکام، قوانین و اصول اخلاقی معمولاً بر اعمالی اشاره دارند که انتظار می‌رود همسو با پیشبرد اهداف، مقاصد و الزامهای حرفه‌ای باشد (۶). از این رو، پژوهش حاضر سعی دارد تا به مفهوم اخلاق حرفه‌ای پرداخته و توجه کتابداران را بدان سو بکشد تا با همت کلیه کتابداران این کمبود در حرفه اجتماع‌مدار کتابداری حل شود. در سایت ایفلا^۵ (فدراسیون بین‌المللی انجمن‌ها و مؤسسات کتابداری) قوانین اخلاقی و اطلاع‌رسانی چندین کشور وجود دارد در میان این کشورها نام شورهای مثل استونی و مالت نیز به چشم می‌خورد. با این حال در سایت ایفلا در مقابل نام ایران هیچ قانون اخلاقی^۶ وجود ندارد. چون شرایط اجتماعی، اقتصادی، فرهنگی، علمی و سیاسی کشورهای مختلف با هم تفاوت دارند، به نظر می‌رسد اصول اخلاقی پذیرفته شده از سوی متخصصان کتابداری و اطلاع‌رسانی در شرایط مختلف نیز متفاوت باشد. لذا، با نظرسنجی از کتابداران عضو انجمن کتابداری و اطلاع‌رسانی ایران نسبت به قوانین اخلاق حرفه‌ای و مرور مفاهیم مورد توجه در قوانین مصوب اخلاقی انجمنهای کتابداری و اطلاع‌رسانی برخی از کشورها (مندرج در سایت ایفلا) و وجود برخی اصول مشترک در این قوانین و مرور متون مختلف در این زمینه، مهم‌ترین مؤلفه‌های اخلاقی از دیدگاه کتابداران عضو انجمن کتابداری و اطلاع‌رسانی ایران شناسایی شده و قوانین اخلاقی پیشنهادی کتابداران و متخصصان اطلاع‌رسانی ایران تهیه و تنظیم خواهد شد.

روش

پژوهش حاضر از نوع کاربردی با روش پیمایشی توصیفی انجام می‌گیرد. جامعه آماری این پژوهش را کتابداران عضو انجمن کتابداری و اطلاع‌رسانی ایران و ۱۰ شاخه استانی انجمن

جدول (۱): ضریب آلفای کرونباخ هر یک از سؤالهای مؤلفه «مسئولیت در برابر خود»

رتبه‌بندی سؤالات	آلفای کرونباخ	سؤالات
۵	۰/۸۳۰	سؤال ۱
۲	۰/۸۳۳	سؤال ۲
۶	۰/۸۰۶	سؤال ۳
۱	۰/۸۱۳	سؤال ۴
۴	۰/۸۳۴	سؤال ۵
۳	۰/۸۳۲	سؤال ۶

همانطور که در جدول (۱) مشاهده می‌شود به لحاظ اولویت، سؤالات ۱ تا ۶ زیرمؤلفه‌های مؤلفه مسئولیت در برابر خود به ترتیب سؤال ۵، ۲، ۱، ۴، ۳ قرار گرفته است.

سؤال ۱. رعایت انصاف در رفتار و در قضاوتهای خویش در تمام مراحل انجام کار خود؛

سؤال ۲. پایبندی به اصول اخلاقی و ارزشهای انسانی؛

سؤال ۳. اولویت قائل شدن به درخواستهای کاربران در تمام مدت انجام وظیفه؛

سؤال ۴. به کارگیری ابتکار عمل و احساس مسئولیت و نظم در کلیه فعالیتهای حرفه؛

سؤال ۵. رعایت صداقت و درستی در انجام وظایف محوله؛

سؤال ۶. انجام وظایف به فوریت، دقت و وقت‌شناسی.

جدول (۲): ضریب آلفای کرونباخ هر یک از سؤالهای مؤلفه «مسئولیت در برابر استفاده‌کننده»

رتبه‌بندی سؤالات	آلفای کرونباخ	سؤالات
۸	۰/۶۹۹	سؤال ۷
۱۱	۰/۸۰۵	سؤال ۸
۹	۰/۷۵۱	سؤال ۹
۱۰	۰/۷۰۹	سؤال ۱۰
۷	۰/۷۶۳	سؤال ۱۱

همانطوری که در جدول (۲) مشاهده می‌شود به لحاظ اولویت، سؤالات مؤلفه مسئولیت در برابر استفاده‌کننده به ترتیب سؤال ۸، ۱۱، ۹، ۱۰ و ۷ قرار گرفته است.

خراسان، اصفهان، خوزستان، فارس، قم، لرستان، کرمانشاه، مازنداران، همدان و یزد تشکیل می‌دهد. تعداد جامعه آماری با توجه به آمار اخذ شده از انجمن کتابداری و اطلاع‌رسانی ایران ۱۸۷۳ نفر می‌باشد. حجم نمونه با استفاده از فرمول نمونه‌گیری کوکران عدد ۳۳۰ به دست آمد. برای رعایت احتیاط برای ۴۵۰ نفر پرسشنامه ارسال شد که ۳۸۴ نفر پرسشنامه‌ها را عودت دادند و همین تعداد، بیشتر از حجم نمونه محاسبه شده برای تحلیل مورد توجه قرار گرفت. برای طراحی پرسشنامه، مؤلفه‌های مورد اشاره در متون موجود پیشرفت حرفه‌ای و صداقت، حفظ حریم شخصی، محرمانگی، دسترسی آزاد و مساوی به اطلاعات، تمایز بین دیدگاه و فلسفه شخصی با دیدگاه سازمان یا مؤسسه، مسئولیت نسبت به حرفه، مسئولیت نسبت به مجموعه، حق مؤلف، و توسعه مجموعه (۱) مسئولیت در برابر خود، مسئولیت در برابر همکاران، مسئولیت در برابر حرفه، مسئولیت در برابر استفاده‌کنندگان، مسئولیت در برابر سازمان، مسئولیت در برابر جامعه، و مسئولیت در برابر متخصصان سایر حرفه‌ها (۴) ارائه خدمات به استفاده‌کنندگان، فراهم آوردن امکانات برای دسترسی یکسان به اطلاعات و کمک به ارتقاء سطح سواد اطلاعاتی استفاده‌کنندگان (۶) التزام عملی کتابدار به اصول اخلاقی، رفتار کتابدارانه، توجه به ویژگی‌های فرهنگی ملل و اقوام مختلف، نظارت و ارزشیابی به هنگام، همگامی با پیشرفت‌های حرفه، سازمان و مدیریت کتابخانه و استفاده منطقی از فناوری اطلاعات (۷) مورد مشورت قرار گرفتند. در نهایت، پس از گردآوری اطلاعات برای پاسخ به پرسشهای پژوهش از آزمون آلفای کرونباخ به واسطه نرم‌افزار آماری SPSS نسخه ۱۶ استفاده شده است.

یافته‌های پژوهش

همان‌گونه که در قسمت روش گفته شد، برای تحلیل داده‌ها از ضریب آلفای کرونباخ استفاده شده است. بدین صورت که هر یک از مؤلفه‌ها و سؤالات متناظر با هر مؤلفه با استفاده از ضریب آلفای کرونباخ اولویت‌بندی شده است.

سؤال ۳. حمایت از نوآوری‌ها و استفاده از فناوریهای نوین اطلاع‌رسانی در جهت پیشبرد اهداف حرفه‌ای؛

سؤال ۴. تلاش در ایجاد انجمن حرفه‌ای قوی و یکپارچه؛

سؤال ۵. عشق به کار و قائل شدن ارزش والا برای جایگاه حرفه‌ای کتابداری؛

سؤال ۶. استفاده از عالی‌ترین قوانین و معیارها در اجرای کارهای تخصصی و حرفه‌ای؛

سؤال ۷. اعتماد به اصل ارزیابی تصمیمات و عملکردهای اعضای حرفه کتابداری از دیدگاه تخصصی.

اولویت‌بندی سؤالات در پیوند با مؤلفه مسؤولیت در

برابر سازمان

سؤال ۱. تلاش در جهت تحقق اهداف سازمان؛

سؤال ۲. هوشیاری در رعایت اصول اخلاقی در امور مالی؛

سؤال ۳. شرکت فعال در تنظیم خط‌مشی برای برنامه‌های عملیاتی و خدماتی کتابخانه؛

اولویت‌بندی سؤالات در پیوند با مؤلفه مسؤولیت در

برابر جامعه

سؤال ۱. خودداری از انجام اعمال خلاف قانون، اخلاق، رسوم و مصلحت عمومی و عرف جامعه؛

سؤال ۲. ارج نهادن به هویت و فرهنگ کشور؛

سؤال ۳. دفاع از آزادی اندیشه و مخالفت با سانسور در چارچوب قوانین کشوری؛

سؤال ۴. رعایت حقوق مالیکت معنوی.

اولویت‌بندی سؤالات در پیوند با مؤلفه مسؤولیت در

برابر متخصصان سایر حرفه‌ها

سؤال ۱. پرهیز از آسیب‌رساندن و بدخواهی نسبت به شهرت حرفه‌ای متخصصان سایر حرفه‌ها؛

سؤال ۲. رعایت احترام متقابل و حفظ اشتراک مساعی با متخصصان سایر حرفه‌ها.

سؤال ۱. حمایت از حریم شخصی مراجعه‌کنندگان در امور مربوط به ذخیره و بازیابی اطلاعات؛

سؤال ۲. اهتمام ورزیدن به توسعه نظام همکاری بین کتابخانه‌ای از طریق اشتراک و مبادله به منظور تسهیل دسترسی به اطلاعات مورد نیاز مراجعان؛

سؤال ۳. دسترسی آزاد و برابر به اطلاعات صرف نظر از ملیت، نژاد، مذهب، جنس، موقعیت اجتماعی آنها؛

سؤال ۴. پرداختن به برنامه‌های جنبی در کتابخانه برای آموزش و سرگرمی و پر کردن اوقات فراغت مراجعان کتابخانه؛

سؤال ۵. ارائه عالی‌ترین سطح خدمات به کلیه کاربران بدون هیچ‌گونه چشم داشت.

به منظور جلوگیری از اطناب و پرهیز از حجیم شدن مقاله، در ادامه فقط به ارائه نتایج اولویت‌بندی سؤالات مطروح در پرسشنامه در پیوند با هر یک از مؤلفه‌ها بسنده می‌شود.

اولویت‌بندی سؤالات در پیوند با مؤلفه مسؤولیت در

برابر همکاران

سؤال ۱. برخورد نیکو و محترمانه با تمامی همکاران؛

سؤال ۲. احترام به دانش همکاران و تبادل مشتاقانه دانش خود به آنها برای ارتقای اثربخشی حرفه کتابداری؛

سؤال ۳. خودداری از ارائه خدماتی که خارج از توانایی و مسؤولیت فردی است و معرفی استفاده‌کنندگان جهت دریافت پاسخهای بیشتر به همکاران مناسب؛

سؤال ۴. شرکت در همایشها، سمینارها و فعالیتهای مربوط به حرفه؛

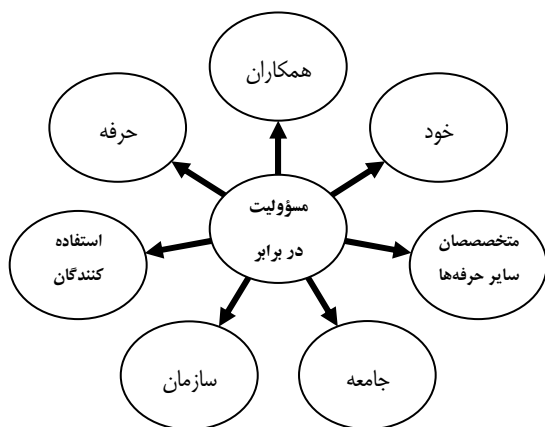
سؤال ۵. مورد تشویق و حمایت قرار دادن اعضا کم تجربه و دانشجویان کتابداری در جهت توسعه مهارتهای مورد نیاز.

اولویت‌بندی سؤالات در پیوند با مؤلفه مسؤولیت در

برابر حرفه

سؤال ۱. عدم اعمال عقاید شخصی در وظایف حرفه‌ای؛

سؤال ۲. خودداری از دریافت هرگونه اجر و پاداش نامعمول/نامشروع در قبال ارائه خدمات به کاربران؛

شکل (۱): الگوی پیشنهادی قوانین اخلاقی کتابداران و اطلاع‌رسانان ایران

در قالب جدولهای ۱ و ۲ و ادامه یافته‌های پژوهش که تا به اینجا ارائه شدند، تلاش گردید سؤالات یا زیرمؤلفه‌های گنجانده شده در پرسشنامه توزیع شده، از دیدگاه کتابداران مزبور اولویت‌بندی شوند. همچنین، برای اولویت‌بندی مؤلفه‌های اخلاقی از دیدگاه اعضای انجمن کتابداری و اطلاع‌رسانی ایران در راستای تدوین قوانین اخلاقی نهایی، ضریب آلفای کل هر یک از مؤلفه‌ها محاسبه شد (جدول ۳) که براساس آن، ترتیب زیر برای قوانین اخلاقی کتابداران و اطلاع‌رسانان ایران پیشنهاد می‌شود:

جدول (۳): اولویت‌بندی مؤلفه‌های اخلاقی از دیدگاه اعضای انجمن کتابداری و اطلاع‌رسانی ایران

رتبه (اولویت)	مؤلفه	ضریب آلفای کل
اول	مسئولیت در برابر خود	۰/۸۵۰
دوم	مسئولیت در برابر همکاران	۰/۸۰۵
سوم	مسئولیت در برابر حرفه	۰/۷۹۷
چهارم	مسئولیت در برابر استفاده‌کنندگان	۰/۷۸۹
پنجم	مسئولیت در برابر سازمان	۰/۷۴۰
ششم	مسئولیت در برابر جامعه	۰/۵۱۰
هفتم	مسئولیت در برابر متخصصان سایر حرفه‌ها	۰/۵۰۳

۲. پایبندی به اصول اخلاقی و ارزشهای انسانی؛
۳. اولویت قائل شدن به درخواستهای کاربران در تمام مدت انجام وظیفه؛
۴. به کارگیری ابتکار عمل و احساس مسئولیت و نظم در کلیه فعالیتهای حرفه؛
۵. رعایت صداقت و درستی در انجام وظایف محول؛
۶. انجام وظایف به فوریت، دقت و وقت‌شناسی.

۲- مسئولیت در برابر همکاران

۱. برخورد نیکو و محترمانه با تمامی همکاران؛
۲. احترام به دانش همکاران و تبادل مشتاقانه دانش خود به آنها برای ارتقای اثربخشی حرفه کتابداری؛
۳. خودداری از ارائه خدماتی که خارج از توانایی و مسئولیت فردی است و معرفی استفاده‌کنندگان جهت دریافت پاسخهای بیشتر به همکاران مناسب؛
۴. شرکت در همایشها، سمینارها و فعالیتهای مربوط به حرفه؛
۵. مورد تشویق و حمایت قرار دادن اعضای کم تجربه و دانشجویان کتابداری در جهت توسعه مهارتهای مورد نیاز.

۳- مسئولیت در برابر حرفه

۱. عدم اعمال عقاید شخصی در وظایف حرفه‌ای؛

براساس شناسایی و اولویت‌بندی مؤلفه‌های اخلاقی از دیدگاه اعضای انجمن کتابداری و اطلاع‌رسانی ایران (جدول ۳)، می‌توان قوانین اخلاقی پیشنهادی کتابداران و متخصصان اطلاع‌رسانی ایران را در قالب شکل ۱ به تصویر کشید. درباره شکل ۱ قوانین پیشنهادی اخلاقی کتابداران و اطلاع‌رسانان ایران به شرح زیر ارائه می‌گردد:

۱- مسئولیت در برابر خود

۱. رعایت انصاف در رفتار و در قضاوتهای خویش در تمام مراحل انجام کار خود؛

۲. ارج نهادن به هویت و فرهنگ کشور؛
۳. دفاع از آزادی اندیشه و مخالفت با سانسور در چارچوب قوانین کشوری؛
۴. رعایت حقوق مالیکت معنوی.

۷- مسؤولیت در برابر متخصصان سایر حرفه‌ها

۱. پرهیز از آسیب رساندن و بدخواهی نسبت به شهرت حرفه‌ای متخصصان سایر حرفه‌ها؛
۲. رعایت احترام متقابل و حفظ اشتراک مساعی با متخصصان سایر حرفه‌ها.

بحث

همان گونه که در قسمت یافته‌های پژوهش اشاره شد (جدول ۳)، به ترتیب اولویت، مؤلفه‌های اخلاقی از دیدگاه اعضای انجمن کتابداری و اطلاع‌رسانی ایران عبارتند از: «مسؤولیت در برابر خود»، «مسؤولیت در برابر همکاران»، «مسؤولیت در برابر حرفه»، «مسؤولیت در برابر استفاده‌کنندگان»، «مسؤولیت در برابر سازمان»، «مسؤولیت در برابر جامعه»، و «مسؤولیت در برابر متخصصان سایر حرفه‌ها». همچنین، با توجه به نتایج به دست آمده، سه اصل اخلاقی مهم از نظر جامعه آماری مورد مطالعه پژوهش حاضر عبارتند از: «انجام وظایف به فوریت، دقت و وقت‌شناسی»، «رعایت صداقت و درستی در انجام وظایف محول»، و «به‌کارگیری ابتکار عمل و احساس مسؤولیت و نظم در کلیه فعالیت‌های حرفه‌ها». در بررسی نتایج تحقیق منوریان (۱۳۸۳) که اخلاق کتابداری از دیدگاه کتابداران دانشگاه‌های دولتی شهر تهران را مورد بررسی قرار داده است، وی هفت عامل موثر را شناسایی کرده که سه عامل مهم از دیدگاه جامعه مورد مطالعه وی «التزام عملی به اصول اخلاقی»، «رفتار کتابدارانه»، و «ویژگی‌های فرهنگی ملل و اقوام مختلف» می‌باشد (۷). به علاوه، موسوی‌زاده (۱۳۸۴) ارزش‌های اخلاقی از نظر متخصصان کتابداری را بررسی کرده است. سه ارزش اخلاقی مهم در تحقیق وی «ارائه خدمات به استفاده‌کنندگان»، «فراهم آوردن امکانات برای دسترسی

۲. خودداری از دریافت هرگونه اجر و پاداش نامعمول / نامشروع در قبال ارائه خدمات به کاربران؛
۳. حمایت از نوآوری‌ها و استفاده از فناوریهای نوین اطلاع‌رسانی در جهت پیشبرد اهداف حرفه‌ای؛
۴. تلاش در ایجاد انجمن حرفه‌ای قوی و یکپارچه؛
۵. عشق به کار و قائل شدن ارزش والا برای جایگاه حرفه‌ای کتابداری؛
۶. استفاده از عالی‌ترین قوانین و معیارها در اجرای کارهای تخصصی و حرفه‌ای؛
۷. اعتماد به اصل ارزیابی تصمیمات و عملکردهای اعضای حرفه کتابداری از دیدگاه تخصصی.

۴- مسؤولیت در برابر استفاده‌کنندگان

۱. حمایت از حریم شخصی مراجعه‌کنندگان در امور مربوط به ذخیره و بازیابی اطلاعات؛
۲. اهتمام ورزیدن به توسعه نظام همکاری بین کتابخانه‌ای از طریق اشتراک و مبادله به منظور تسهیل دسترسی به اطلاعات مورد نیاز مراجعان؛
۳. دسترسی آزاد و برابر به اطلاعات، صرف نظر از ملیت، نژاد، مذهب، جنس، موقعیت اجتماعی آنها؛
۴. پرداختن به برنامه‌های جنبی در کتابخانه برای آموزش و سرگرمی و پر کردن اوقات فراغت مراجعان کتابخانه؛
۵. ارائه عالی‌ترین سطح خدمات به کلیه کاربران بدون هیچ‌گونه چشم‌داشتی.

۵- مسؤولیت در برابر سازمان

۱. تلاش در جهت تحقق اهداف سازمان؛
۲. هوشیاری در رعایت اصول اخلاقی در امور مالی؛
۳. شرکت فعال در تنظیم خط‌مشی برای برنامه‌های عملیاتی و خدماتی کتابخانه.

۶- مسؤولیت در برابر جامعه

۱. خودداری از انجام اعمال خلاف قانون، اخلاق، رسوم و مصلحت عمومی و عرف جامعه؛

یکسان به اطلاعات»، و «کمک به ارتقاء سطح سواد اطلاعاتی استفاده‌کنندگان» معرفی شده است (۶).

همچنین، به منظور حرکت بیشتر و عمیق‌تر در این حوزه، پیشنهادهایی برای پژوهش‌های آتی به شرح زیر ارائه می‌گردد: بررسی رابطه اخلاق حرفه‌ای با میزان رضایت ارباب رجوع در کتابخانه‌ها؛

مقایسه قوانین اخلاقی انجمن کتابداری ایران با قوانین اخلاقی انجمن کتابداری کشورهای دیگر؛ انجام تحقیق حاضر در مورد کتابداران انواع کتابخانه‌ها (ملی، تخصصی، عمومی، آموزشگاهی، دانشگاهی.....).

پیشنهادهای اجرایی

با توجه به تجزیه و تحلیل داده‌ها بررسی یافته‌ها و نتایج به دست آمده از پژوهش، پیشنهادهایی برای چهار گروه انجمن کتابداری و اطلاع‌رسانی ایران، مدیران کتابخانه‌ها و کتابداران و استادان کتابداری و اطلاع‌رسانی ارائه می‌شود:

۱. انجمن کتابداری و اطلاع‌رسانی ایران

- تدوین قوانین اخلاقی مدون و مکتوب: متخصصان کتابداری و اطلاع‌رسانی به دلیل نداشتن قوانین اخلاقی نمی‌توانند در صورت نیاز برای حمایت از خود و حتی برای قضاوت‌های حرفه‌ای به قانون استناد کنند که چه رفتاری منطقی و غیر منطقی است، کدام عمل اخلاقی و کدام یک غیر اخلاقی است. این امر در گسترش حرفه و اعضای متبوع آن نفع مستقیم دارد و موفقیت حرفه را تضمین کند.

- ابلاغ قوانین اخلاقی: قوانین اخلاقی تدوین شده از سوی انجمن برای اجرا به تمامی کتابخانه‌ها و مراکز اطلاع‌رسانی ابلاغ شود تا کتابداران با حس مسؤولیت‌پذیری و تعهد کامل به کار بپردازند.

- تشکیل کمیته بررسی و بازنگری: هرچند که اصول اخلاقی در اصل کهنه نمی‌شوند ولی باید توجه داشت این مسائل نیز با توجه به تغییرات سریع جامعه تغییر می‌کنند به خصوص حرفه کتابداری و اطلاع‌رسانی هر روز بیشتر از روز قبل به سوی پیچیدگی رهسپار می‌شود. بازنگری این اصول، کتابداران را در

مسیر صحیح هدایت می‌کند و ایشان را همپای پیشرفت حرفه به پیش می‌برد.

- برگزاری سمینارها و همایش‌ها: سمینارها و همایش‌هایی با حضور کتابداران صاحب اخلاق حرفه‌ای بالا (شاغل یا بازنشسته) نه تنها با هدف تقدیر از آنها بلکه با هدف دریافت تجربیات این عزیزان برای کتابداران می‌تواند بسیار مفید باشد.

- برگزاری جلسات: جلساتی از سوی انجمن برای مدیران کتابخانه‌ها و مراکز اطلاع‌رسانی با هدف آشنایی و آموزش روشها، خط‌مشیها و رویه‌های اخلاقی به بالا بردن ضمانت اجرایی این اصول برگزار شود و اقداماتی برای ارتقای اثربخشی حرفه کتابداری و اطلاع‌رسانی به عمل آید.

- انجمن، پیشنهاد گنجاندن واحد اصول اخلاق حرفه‌ای در کتابداری را در برنامه درسی مقطع کارشناسی دانشجویان کتابداری و اطلاع‌رسانی مطرح کند تا دانشجویان از بدو ورود به این حوزه با مباحث اخلاقی و التزام به رعایت آنها آشنا شوند.

۲. مدیران کتابخانه‌ها

- مدیران باید خود به اصول اخلاق حرفه‌ای احترام گذارند و در رفتار خود، آنها را تجلی دهند.

- ایجاد فرهنگ مناسب در کتابخانه (مجموعه باورها، ارزشها و اندیشه‌های مثبت را منطبق با اصول اخلاقی در کتابخانه پیاده سازد که افراد بر آن اساس رفتار کنند).

- برگزاری کارگاههای آموزشی: کارگاههای آموزشی برای آموزش و راهنمایی جهت اجرای صحیح اصول اخلاقی برای کتابداران برگزار شود تا آگاهی و هوشیاری کارکنان را افزایش داده و کیفیت و همسانی را بالا برد.

- خط‌مشیها و رویه‌های پاداش و تنبیه از سوی مدیران کتابخانه‌ها برای رعایت و عدم رعایت اصول اخلاقی کارکنان تدوین شود.

۳. کتابداران

- از آنجایی که اصول اخلاقی، مسؤولیت کتابداران را در قبال حرفه، خود، جامعه، متخصصان سایر حرفه‌ها، سازمان و استفاده‌کننده مشخص می‌کند، امید است کتابداران بیش از پیش، خود

را به زیور اخلاق حرفه‌ای بیاریند تا در سایه نیک‌پنداری، نیک‌گفتاری و نیک‌کرداری به بند بند قوانین اخلاق حرفه‌ای جامعه عمل ببوشانند و نیک‌نامی و خوش‌نامی حرفه کتابداری را تضمین کنند.

۴. استادان کتابداری و اطلاع‌رسانی

- آموزش اخلاق حرفه‌ای به دانشجویان: استادان علوم کتابداری و اطلاع‌رسانی باید برای نشان دادن اهمیت اخلاق حرفه‌ای در این حرفه، مباحث اخلاقی را به دانشجویان آموزش دهند.
- واحد درسی اصول کار مرجع جزء واحدهای بسیار اساسی است لذا پیشنهاد می‌گردد تدریس این واحد درسی به وسیله استادان متبحر و دارای اخلاق حرفه‌ای بالا سپرده شود و خود مدرس، الگوی بسیار مناسبی برای دانشجویان کتابداری باشد.
- بیان تجربیات و آموزه‌های خود به دانشجویان در ارائه خدمات هر چه مطلوبتر به مراجعین.

- آشنایی دانشجویان با مراجعین هر نوع کتابخانه (ملی، عمومی، آموزشگاهی، تخصصی و...) و آموزش خدمت‌رسانی بهینه به مخاطبین انواع کتابخانه‌ها.

همچنین، پیشنهاد می‌شود که اصول اخلاق حرفه‌ای کتابداری و اطلاع‌رسانی به عنوان بخشی از برنامه آموزشی گروه‌های کتابداری باشد تا آموزش این اصول هم به صورت نظری و هم به صورت عملی ارائه شود. زیرا متخصصان ابتدا بایستی فهم درستی از اصول اخلاقی داشته باشند و سپس بیاموزند این اصول چطور در موارد عملی کاربرد دارد (۸). امید است که در آینده نزدیک با میثاق جمعی کتابداران و اطلاع‌رسانان ایرانی قوانین اخلاقی کتابداران و اطلاع‌رسانان ایران بر طبق موازین اسلامی در کشور خودمان تدوین شود.

نتیجه‌گیری

کتابخانه‌ها مخازن دانش بشری‌اند و منابع آنها گذشته، حال، و آینده ما را تشکیل می‌دهند. امکانات، همیشه کم و کار، طاقتفرسا و پر از مسؤولیت است. بنابراین، کتابدار باید از خصوصیات ویژه‌ای برخوردار باشد تا بتواند راه را با موفقیت به پایان برد و علاوه بر داشتن مهارت‌های تخصصی و علمی باید از

خصوصیات والای انسانی و اخلاقی برخوردار باشد. زمانی که اصول اخلاقی در افراد نهادینه شود، می‌تواند باعث رشد و بالندگی هر چه بیشتر حرفه شود. از سوی دیگر، همانگونه که در مقدمه آمد، کتابداران، کارشناسان گردآوری و اشاعه اطلاعات هستند که داشتن مهارت‌های تخصصی و علمی در این راستا کافی نیست، بلکه مقدم بر آن باید از خصوصیت والای انسانی و کردار اخلاقی برخوردار باشند که شایسته حفظ و توسعه است. از این رو، با توجه به جایگاه ارزشمند اخلاق حرفه‌ای در زمینه کتابداری و اطلاع‌رسانی در سطح بین‌المللی و قدمت کتاب و کتابخانه در ایران امید است پژوهش حاضر توانسته باشد توجه کتابداران را به این مهم جلب نموده و گامی در جهت تدوین اصول اخلاقی کتابداران و اطلاع‌رسانان ایران بردارد.

سپاسگزاری

بدین وسیله نویسندگان بر خود فرض می‌دانند از مشاورتها و راهنمایی‌های ارزنده جناب آقای دکتر سید علی اکبر فامیل روحانی تشکر نمایند. نیز، از داوران محترمی که با نظرات سودمند خود موجبات هر چه بهتر شدن این مقاله شدند، سپاسگزاری می‌شود.

واژه‌نامه

1. Professional ethics	اخلاق حرفه‌ای
2. Ethical principles	اصول اخلاقی
	کتابداری و اطلاع‌رسانی
3. Library and Information Sciences	اشاعه اطلاعات
4. Information dissemination	ایفلا
5. IFLA (International Federation of Library Associations)	
6. Code of conduct	قانون اخلاقی

منابع

۱. شاجف پنینا. دیدگاه جهانی به اصول اخلاقی انجمن کتابداری. اطلاع‌یابی و اطلاع‌رسانی، سال اول، شماره ۵، ۱۳۸۶: ۴۹.

۶. موسوی‌زاده زهرا. ارزشهای اخلاقی از نظر متخصصان کتابداری و اطلاع‌رسانی ایران. فصلنامه کتاب، شماره ۶۲، ۱۳۸۴: ۱۳.

۷. منوریان ستاره. اخلاق کتابداری از دیدگاه کتابداران دانشگاههای دولتی شهر تهران (عوامل مؤثر در اخلاق حرفه‌ای کتابداری). پایان‌نامه کارشناسی ارشد کتابداری و اطلاع‌رسانی، دانشگاه تهران، دانشکده روان‌شناسی و علوم تربیتی، ۱۳۸۳.

8. Buchanan EA (2004). Ethics in library and information science: what are we teaching?. Journal of Information Ethics 13(1): 51-60.

۲. پشتوتنی‌زاده میترا، منصوری علی. حرفه کتابداری و اطلاع‌رسانی در قرن بیست‌ویکم. فصلنامه کتاب، شماره ۷۵، ۱۳۸۷: ۱۳۷.

۳. مزینایی علی. کتابخانه و کتابداری. سمت. تهران ۱۳۸۳: ۲۶۲.

۴. اخلاق حرفه‌ای کتابداری و اطلاع‌رسانی. تالیف و ترجمه انجمن کتابداری قم، ویراسته علیرضا اسفندیاری مقدم. نشر کتابدار. تهران ۱۳۸۶.

۵. آزاد اسدالله. اخلاق حرفه‌ای، دایرةالمعارف کتابداری و اطلاع‌رسانی، ج. ۱، ۱۳۸۱: ۱۱۱.

دکتر عادل آذر و همکاران: ملاحظات اخلاقی در الگوسازی